

COMMENTARIA D.

LVCAE DE PENNA
IVRISCONS. CLARISSIMI
IN TRES POSTERIORES LIB.
CODICIS IVSTINIANI

In quibus, & inter alia ab eo curiosè obseruata multa, idque doctissimè, ad cognitionem magistratuum & Præfecturarum Francorum, collegit & animaduertit, vsúmque antiquorum magistratuum Romanorum aptissimè ostendit.

*Nunc demum maxima cum diligentia repurgata, doctissimè aliquot Annotationibus illustrata,
& copiosissimè ad vnamquamque legem summariè aucta.*

Cum INDICE rerum & verborum copiosissimo & vtilissimo.

LVGDVNI,
APVD IOANNAM IACOBI IVNTAE F.

M. D. LXXXII.

Cum privilegii summi Pontificis, & Christianiss. Galliarum Regis.

COLL. SOC. IESV SALM. EX DONO REGVM.

ILLVSTRISSIMO ET
REVERENDISS. DOMINO IOANNI
HIERONYMO ALBANO S. R. E. CARDINALI
 AMPLISSIMO IOANNES BAPTISTA
 REGNAVD S. D.

MAXIME semper, ut diuinam, illam sum Ciceronis sententiam admiratus, qua putat, legem neque hominum ingenii excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed aeternum, quoddam, quod uniuersum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Hac lex nihil aliud esse potest, quam mens illa diuina, qua, antequam mundus exsisteret, aeterno tuo uigebat: hac mundum certa lege produxit, hac conditum a se orbem summa cum sapientia administrat, hac humana menti aequi, iustique semina inseuit, qua certum ius omnibus, qua ab homine essent agenda, praescriberent. Antequam lex ulla, de alienis non usurpandis, esset scripta, immo ne littera quidem fuissent inuenta: hac lege Nimsus est reus factus, quod omnium primus arma, pro imperio propagando, finitimis intulit. Ante Solonem Athenis homicidium nefas iudicabatur, immo & post a Solone leges conditas, de uniuersa Repub. administranda, parricidium, de quo ille ne uerbum quidem fecerat, nullo non supplicio dignum existimabatur. Latini ante Romanum imperium constitutum, nullas fortasse leges in aere incisas legebant: uniuersus tamen populus, ut de illo fertur, erat sine legibus aequus. Huic legi homines, parentes, in certum sunt coacti, per hanc societatem tuentur, summum flagitium arbitantes admississe eum, qui illam uel minimum labefactarit. Ea iubetur is depositum reddere, qui illud, etiam remotis arbitris, suscepit. Ea prohibet, ne uiator, uel media silua, nullo etiam teste conscio, interficiatur: amoto carnifice, licet oribus non exsisterentibus, quilibet uel intra domesticos parietes aliquid flagitiosi perpetrare ueretur, immo & intra pectoris claustra ne cogitare quidem audeat. Quid ita? est lex intus incisa, qua nunquam aboletur: adest a seuerus iudex, qui a panis decernendis, nullis premiis, aut precibus, aut gratia, aut ui remoueri potest: est, est non longe truculentus carnifex, qui dies, atque noctes fontes sine ulla intermissione, aut misericordia torquet. Et ac igitur lex non scripta, sed nata, quam non didicimus, accepimus, legimus: uerum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, a cunctis nos sceleribus deterret, & ad iusta facta impellit. Sed, quoniam sunt quidam, qui, rationis imperio improbe deserto, ad appetitum desciscentes, nihil non sibi licere existiment, in quo sibi furiosa libido auspiciam fecerit, eamque sibi demum legem ponant, nihil ut certa lege agant, sed omnia temere, & ut fuerit collibitum, perpetrent: ut ergo horum audacia obuiam iretur, necessarium fuit, prudentissimorum quorundam sapientia leges aliquas excogitari, eas iussu populi sanciri, atque in aere incidere: non ut nouum quidpiam eorum

PRIVILEGE DV ROY.

ENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Polongne, A noz amez & feaux les gens tenans noz cours de Parlement, Prouost de Paris, Seneschal de Lyon, Grenoble, ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres iusticiers & officiers qu'il appartiendra Salut. Nostre chere & bien amee Ieanne Lunci, fille de feu laques Lunci en son viuant Gentilhomme Florentin, Nous a fait dire & remontrer qu'ayant remu & redressé le fait & train de Librairie & Imprimerie en nostre dicte ville de Lyon, au grand proufit & utilité d'icelle, tout ainsi que souloit faire ledit feu laques Lunci son pere, elle auroit fait rechercher plusieurs beaux & grands liures, & iceux fait receuoir & corriger, & augmenter par

gens doctes, & suiuant la vraye intelligence d'iceux, & entre autres ce present liure intitulé Commentaria D. Lucae de Penna Iuriconsulti clarissimi in tres posteriores libros Codicis Iustiniani. lequel liure elle seroit volontiers pour le bien du public imprimer: mais elle doute qu'aucuns siens enuieux le voulussent imprimer, & que par ce moyen elle fust frustrée du merite de son labour, recouurement des grands fraiz & mises qu'elle y a employees, si par nous ne luy estoit sur ce pourueu de nostre grace & licence à ce requises & necessaires. Pource est il que nous ces choses considerées, desirans ladicte exposante estre recompensée de ses labours, fraiz, & mises, en confirmant le priuilege par nous cy deuant octroyé à ladicte exposante pour ce regard, auons à icelle exposante permis & octroyé, & de nostre certaine science, grace speciale, pleine puissance, & auctorité Royale, permettons & octroyons par ces presentes, qu'elle puisse imprimer ou faire imprimer, par tel Imprimeur que bon luy semblera le dict liure cy dessus mentionné, & iceluy debiter ou faire vendre, & debiter par tous les lieux & endroits de nostre Royaume, & autrement en faire son proufit, ainsi qu'elle verra bon estre, & ce durant le temps & terme de dix ans, à commencer du iour que ledit liure sera acheué d'imprimer: Pourueu toutesfoi qu'audit liure n'y ait chose contreuenant ou derogant aux Saintes constitutions, & droicts de l'Eglise Catholique, ny preiudiciable à nous, & à nostre estat, sans que pendant ledit temps de dix ans, aucuns autres Libraires ou Imprimeurs de nostre Royaume, puissent iceluy liure imprimer, ou faire imprimer, vendre, ny distribuer, si ce n'est par le congé & permission de ladicte exposante, ce que nous leur defendons tresexpressément, sur peine de confiscation & perte de tous les liures qui se trouueront en leur possession, & d'amende arbitraire. Si voulons & vous mandons que de noz presens permission, priuilege, octroy, confirmation, & de tout le contenu cy dessus, vous fassiez, souffrez & laissez ladicte exposante, iouyr, & user pleinement & paisiblement durant ledit temps & terme de dix ans, cessans & faisant cesser tous troubles, & empeschemens au contraire, & procedant contre ceux qui y contreuendront par condemnation esdictes peines & autres, ainsi que verrez estre à faire selon l'exigence des cas. Nonobstant oppositions ou appellations quelconques, pour lesquelles & sans preiudice d'icelles ne voulons estre différé. Car tel est nostre plaisir, & à fin qu'aucun n'en pretende cause d'ignorance, nous auons permis à ladicte exposante, faire mettre vn brief de ce present priuilege au commencement ou à la fin de chacun desdicts liures. Donné à Paris le quinzième iour de Novembre, l'an de grace mil cinq cens quatre vingtz vn. Et de nostre regne le huitiesme. Ainsi signé,

Par le Roy en son Conseil.

Et plus bas,

R A F F I N.

Et scellé du grand seau en cire iaune à simple queüe.

LUCAS DE PENNA

IVR. VTRIVSQ. PROFESSORIS EGREGII
SVPER TRIBVS POSTREMIS
LIBRIS CODICIS,

PROEPIUM.

EVERENDISSIMO
in Christo Patri & excel-
lentissimo suo domino,
Domino Petro, divina
gratia sanctę Marię nouę
diacono Cardinali, Lucas
de Penna post recommenda-
tionem humilem erro-
res praecideri veritatē
que tueri. Ceteri, diuine
scripturę testimonis ad-
monemur, salutari aqua

ignorantē curare lan-
guores, & cocinans deter-
ta caliginē
maiorum eroditionibus illustrari. Per Esaiam Proprietam
scilicet, cap. ait Dominus, Omnes sitientes venite ad aquas; sit-
erunt, & Haerietis aquas cum gaudio de fontibus salua-
toris. Quod si quisque ignorans ne ignoretur his moni-
tionibus perurgatur, quanto plus scriptores, compilato-
resque librorum hac sententia coardantur, ne vel ipsi in
errore maneat, vel alii (quos lectioe suorum eulogio-
rum haeredes instruant) hereditatem inicientie submi-
nistrent. Ecce pro intelligendis legibus vltimorum trium
librorum Codicis longo tempore desudauis, & plurima
que proillarū noticia, latiori que (aliis lectioni) lectioe
mibi fons sapientie, verbum Patris, iuxta liberalitatem
suar gratis dignatus est elargiri, non ad doctrinam alteri-
us (cum manus instructus nequeat alios erudire, lumi-
nibusque orbatus ad errantis inuiculis est ducatum) sed
proprios vtiā tam eōmodē quam laborisē collegi.
Mutorum autem precibus sapias intereē pulsatuilla in
publicum edere, que de (partis aliorum vellentibus nouo
tylo proluxiori tela contraxi. Status non prius ea veluti
grana ex paleis separata ventilabro subtilioris intelligen-
tia reformata proferre, quam votis petentium assentire.
Dum in hoc proprii decretum animi possidem, accepto
partim frequenti experientia, partim vniuersitatis loci prolo-
quio abyssum summa intelligentie, ac legali claritatem
professionis dno coelesti nobis inesse diuinū preceptū
implere satagens, quo dictum est filius Israel per assum-
ptum ex aquis, Loquimini ad petram, & ipsa dabit vobis
aquis. Teneas indubie, cernique habens de vestro fon-
te, que in hoc mihi necessaria sunt posse in desinere hau-
rite. Vos precipuam petri ad exquirendas aquas sapien-
tie largiūas effundentem elegi. Humillimē supplicans,
vt hæc per me imperitē scripta super eisdem legibus, di-
gnemini vobis innata benignitate suscipere. Ipsaq; per-
legereque vel non vera, spinoſine aut horrida cognosce-
tis, abscedere, superflua rescicere, defectuosa verō sup-
plere, vt petra vestrę speculationis in quibus alijs, vel for-
san imperitijs, vel odij presumptione ignorans damnantes,
& nunquam in agone pugnantes; aliorum laboribus
delectabiliter detrahentes discerpere propria libidine es-
saturarunt, & laſis manus porrigere, & errantibus iter

ostendere potius censeatur. Quod autem vestra veri-
tate probandum duxeritis, id me scripsisse profiteor,
quod verò improbandum illud quasi a vero dissonum
hoc scripto reuoco, & expresse retracto. Nam sicut er-
rare, vel minus sapere communis est infirmitatis, sic
in errore persistere, præcipuū est horrendę iniquitatis.

SUMMARIA.

1. *Leſionis vtilium fructus.*
2. *Verba non desunt credenti in verbis.*
3. *Scriptores scriptoribus detrahunt.*
4. *Immortales qui nos reddant.*
5. *Memoria doctrina non respicienda.*
6. *Præſequam non inſpillum non potest falsitate argui.*
7. *Scriptura sacra qualiter legenda.*
8. *In canonicum vnde proceſſerit.*
9. *Ignari scientiarum balles.*
10. *Facta in testes a Iurisperitis in doli.*
11. *Peccatum laudat.*
12. *Aegypti ab Ebraijs ſpiciant.*

Mnipotens desiderium meum audiat, &
librum scribat ipse qui iudicat, vt in hu-
mero meo portem illum, & circumdem il-
lum quasi coronam mihi. Per singulos gra-
tus meos pronuntiabo illum, & quasi principi offer-
cum. Si aduersum me terra mea clamat. Iob p. cap.
Cum olim nobilissima ciuitate Neapoli abſceſſurus
breuius immorarer die quadam ingenioſo, & magne
potentie vico Paulo: quem bellioſum Peruſium ſu-
ſceptum ex ſe direxit in regnū, obuiam habuisti que
ſecum quorundam dubiorum collatione: vir quoque
inſtructione recepta, ſuit me de tribus libris C. ſciſci-
tatus, in fine questionis adiciens ſe libenti corde o-
peram dare ipſorum expoſitione: quorum in explana-
tione gloſator, plerisque locis errauit. Eo verò tem-
pore quo vniuerſalis epidimie dita clades inualuit
ab huius vite luce ſubſtracto, verba eius frequēti me-
ditatione rememorata, acutū inde calcar aſſumpſi. Vana
quidam reieci panca tamen cum tempore ſubſcriptę
compilationis expedire cōſurgeret militaris: diſſique
& nox neceſſarijs, & alienis occupationibus tranſire
mihi, adeo quod nec rei familiaris curam impenderę
liceat, et eis tamen quaſdā horulas raptim ſubſtrahens
vt offuſcata ex mente facilius digrederetur ingenium,
ſumpſi calamus: ſtudio me plus ſolito præbui, cum
ſucubatione, & cogitatione potiſſima, in auri, vt iud.
ſine quoquo ſuffra. in prin. Vt eſſet mihi allocutio cog-
itationis, & tardij mei. Sap. cap. 8. doctrinam ſequens
Hieronymi: quam optime tradit de conſec. diſt. 1. non-
quam. Nam vt ait Policratus in Prologo, A vitis re-
dimitur animus, & ſuauis & mira quadam etiam in ad-
uertiſ ſucunditate reſicitur, cum ad legendum vti-
liſ mentis intendit acuminē. Ornatiſque lopeſ diſci

*Autor magnas superis nunc gratias agit:
Atque lingua severa se subis praesagit.*

Maipotentis gratia suffragante, a quo omne datum opum, & omne donum perfectum est. 1. quæst. 2. quàm pio. quæ animum ad spem erigens, aggressus in sui fiducia uicem sunt completa, iuxta illud: Compleuit omne opus

Domini. 2. Paralpo. cap. 4. Verè enim quæ in his tribus libris Cod. continetur: siue iura, uel res, siue personæ, siue dignitates, & officia ad domum dominicam, id est, rem publicâ pertinet noscuntur. Cunctos autem oro suppliciter, ut se delectantes in hoc Prouetbio. 13 cap. Deiderium si compleatur delectet animam, una mecum gratias agant Deo, qui cùm plurimam sapientiæ suæ seruis segregauerit uoluntariam, insinua: amque perfecit. Plal. 67. Quique si quid bene dictum uiderint, hoc ueritatis contemplatione consequent. Si quid spinosum uiderint, illud quasi pungat, omittant. Nam cum harum legum studia in negligentiam defluxissent: & ob hoc obsolescere quodammodo cernerentur, commodius uisum fuit eas ad debitum claritatis referre, quàm aliis examinatione multorum plurima cõmentatas nouis disputationum pugnis, & argumentorum turbibus agitare. Et quia solùm diuinum est quod laque vacat, inortalia nunquam reprehensote carent: uel ait Petrarcius in quadam Epistola, præsertim quæ postera scripturæ stylo trutinanda traduntur. Periculosum siquidem est magisterium, discipulatus uerò securus est. Hinc Plal. Auditui meo dabis gaudium & lætitiã. Securius est enim uerbi auctor quàm ptolator, ut ait Augustinus in quodam Sermone Non ut arrogans secuso argui, sed humilis quæso corrigi: quæmetiam edoceri. Mos est ut

plurimum impingi scriptoribus, quòd non propria struant, sed aliena subtrahunt: eaque fraudis consilio sibi ascribunt. Huic obiecto responsio nulla datur, maioris laudis ob id fieri præscripta considerans quàm inde confundi, licet in eis (aliis meis) modica sine auctore suppresso. Quis nanque scripturam asseret, ubi cuncta conscripta uel plurima sua sint? Unde Solius in Prologo de memorialibus mundi, Quis proprium nostrum esse possit, cum nihil omiserit antiquitatis diligetia? Virgilius quoque dum ei obiiceretur ab inuidis, quòd alienos uersus operi suo inferbar, respõdit: magnarum esse uirium clauam extorquere de manu Herculis. De hoc prælatè Macrobius in Saturnalibus. Et si uetor ne dum ostendere cupio, quantum Virgilius noster in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta leuauerit: occasionem reprehendendi uel imperitis uel malignis ministrum, exprobrantibus tanto uiro alieni uisurpationem, nec considerantibus hunc esse fructum legendi æmulari, id est, sequi ea quæ in aliis probes: & quæ maximè inter aliorum dicta mireris, in aliquem uisum tuum opportuna deriuatione cõuertere, quod & nostri, tam inter se quàm ex Græcis & Græcorum excellentes inter se læpè fecerunt. Nec est enim dare uerbum de quo dici ualeat: Ecce hoc nouum est. Ecclesiast. cap. 1. Nihil enim etiam dictum est, quod non sit dictum prius, ut ait Terentius in Eunuchio. In his scriptis plura sunt edita, quæ non ab aliis edita sic habentur, uel aliter habentur quàm à me forsitan uuliter aut moraliter scripta sunt. Non ergo me lætiant, ut ait Hieronymus in Prologo libri Ecdæ. Quinimmo legant prius, despiciant postea, ne uideantur ex odij præsumptione ignorata clamare: ut idem in Prologo Ecdæ. Nam ptout legitur Job 35 cap. Singulorum causas intuebitur omnipotens.

COMMENTARIORVM LVCAE DE PENNA
Iurifconsul. clarissimi ad tres postremos libros Codicis, Finis.

[Faint, mostly illegible text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text in the right margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

I N D E X.

<i>Verbs unde dicta.</i>	397.1	<i>Vxor cur ingala dicatur.</i>	816.4
<i>Verbs appellatione continentia edificia veniunt.</i>	401.1	<i>Vxor an crescenda sit, que nominatur uxor.</i>	80.7
<i>Vidui in locis deputata an trabantur ad privatos.</i>	445.1.col.2	<i>Vxor futura dicitur uxor.</i>	198.8
<i>Vfura & poena an eadem.</i>	341.8	<i>Vxor alterius pacifertium uoluntate sua per alterum stuprata fuit, an stuprans sit pacis uiolator, &c.</i>	1018.14
<i>Vfura quid.</i>	39.1	<i>Vxor se deserens consequitur dimidium omnium bonorum.</i>	67.18
<i>Vfura quomodo committatur.</i>	713.10	<i>Vxor nobilitatur dignitate uiri, secus in concubina.</i>	660.2
<i>Vjura contra naturam est, & ufararia pecunia morsu affidis committitur.</i>	439.1. & 2	<i>Vxor an parere teneatur uiro aliquid contra Deum precipienti.</i>	630.43
<i>Vfarariorum bona publicanda.</i>	11.9	<i>Vxor gaudet priuilegio mariti, & ex eius dignitate nobilitatur.</i>	730.6
<i>Vfura an sint pauperibus eroganda, si non inueniantur hi à quibus factus exorte.</i>	104.18	<i>Vxorem ducent multis se periculis exponit, sicut & nauigans.</i>	710.7
<i>Vfarerius quomodo puniri debeat.</i>	1.1.10	<i>Vxorem potest uir in uinculis tenere.</i>	826.6
<i>Vfurpare quid sit.</i>	407.1	<i>Vxorem ducere periculosum. 101.19. & fortune bonum est uxorem non capere.</i>	101.19
<i>Vfus nomine alienatio rei continetur.</i>	458.2		
<i>Valerians habens pacem à uulnerato, qui postea mortuus est, an post se de occiso accusari.</i>	1021.65		
<i>Voluntas & factus differentia.</i>	1015.71.76		
<i>Violatus ex punitione criminum.</i>	18.6		
<i>Violatus publica priuatae preferenda.</i>	4(L.10.11.12. & 13)		
<i>Vxor unice dicta.</i>	27.1		
<i>Vxor in frado potest seruire per substitutum.</i>	107.4	<i>Zeno nouorum uerborum inuentor.</i>	491.7

FINIS INDICIS.

Series chartarum.

† ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ. Aa Bb Cc Dd
 Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy
 Zz. A ABB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP
 Q Q RR SS TT VV XX YY ZZ. AAa BBb CCc DDd EEe FFF
 GGg HHh Iii Kkk LLl Mmm Nnn Ooo Ppp Qq:q Rrr
 Sss Ttt.

Omnes sunt terniones, sed RR r est duernio, & TTt quaternio.

L V G D V N I,

Excudebat Iacobus Roufsin, Idibus Februarij anno Domini
 millesimo quingentesimo octuagesimosecundo.